

Lê Văn Ngọc Cường

Trường Đại học Y Dược Huế, Việt Nam

Trường Đại học Y khoa Amiens, Pháp

Tóm tắt

Phân tích tài liệu là một vấn đề rất quan trọng, vì thế, bài báo này đề cập đến vai trò và giá trị về việc phân tích tài liệu tham khảo. Trong bối cảnh của một nghiên cứu khoa học, phân tích tài liệu chính là việc tiếp cận nội dung quan đến kết quả và ý nghĩa của tài liệu mà được giải thích bởi các nhà nghiên cứu xung quanh một chủ đề nào đó. Việc phân tích và xếp loại các tiêu mục nội dung thành các chủ đề theo đúng bản chất và loại tài liệu để rút ra những ý chính về điểm thuận lợi và sự giới hạn của tài liệu. Việc vận dụng tốt phương pháp phân tích tài liệu, không những tiết kiệm được thời gian và hiểu chính xác nội dung của tài liệu, mà còn có thể bảo đảm tính hiệu quả cao trong quá trình nghiên cứu. Do vậy, việc phân tích tài liệu sẽ góp phần cho sự thành công của một dự án nghiên cứu.

Từ khóa: Tài liệu - phân tích - phương pháp.

Summary

METHOD OF DOCUMENT ANALYSIS

Le Van Ngoc Cuong

Hue University of Medicine and Pharmacy, Vietnam

Amiens University of Medicine, France

Document analysis is of great importance, therefore, this article mentioned the functions and values for the analysis of reference document. In the context of a scientific research, the approach to contents of document which are interpreted by the researcher to give results and meanings of around an assessment topic. The analysis and classification of content elements into themes in accordance with the nature and forms of documents for outlines the advantages and limitations of document analysis. The good application of methodological analysis is not only save time and understand exactly the content of the document, but also can ensure highest efficiency in the research process. Thereby, that will be the contributing to the success of a research project.

Key words: Method - Document - Analysis.

1. MỞ ĐẦU

Hàng ngày chúng ta tiếp cận rất nhiều văn bản, do vậy việc tiếp nhận và xử lý văn bản một cách khoa học sẽ cho chúng ta những thông tin chính xác mà văn bản cần chuyển tải. Trong nghiên cứu khoa học cũng vậy, nếu chúng ta nắm bắt được phương pháp phân tích tài liệu, thì chúng ta sẽ tiết kiệm được thời gian cho việc tìm kiếm tài liệu tham khảo. Thông thường có ba phương pháp phân tích tài liệu như sau:

- Phương pháp phân tích cổ điển
- Phương pháp phân tích ngôn ngữ học định lượng
- Phương pháp phân tích nội dung.

2. CÁC PHƯƠNG PHÁP PHÂN TÍCH TÀI LIỆU

2.1. Phương pháp cổ điển

2.1.1. Cách thực hiện phân tích theo phương pháp cổ điển: Đọc một cách khách quan tài liệu

để rút ra những dữ kiện chứ không đọc để tìm những gì mình ưa thích trong tài liệu mà thôi. Khi phân tích theo phương pháp cổ điển, phải làm hai công tác chính:

- Phân tích nội tài liệu
- Phân tích khung cảnh hay xuất xứ

2.1.1.1. Phân tích nội tài liệu

Trước hết công tác này có tính cách lý trí, bởi người đọc sẽ dùng lý trí để tìm những điểm chính và phụ cũng như mối liên hệ giữa các điểm đó. Trong khi phân tích, nhà khảo cứu phải theo dõi tất cả những chi tiết, cách dàn ý, phân đoạn và liên lạc giữa các ý, các đoạn của tài liệu.

Công việc phân tích nội tài liệu có đặc điểm thứ hai là có tính cách chủ quan, vì tài liệu được một chủ thể viết và giải thích (90% trường hợp là có giải thích) và tất nhiên sẽ có khuynh hướng cá nhân trong việc giải thích. Vì sự chủ quan nên người ta khó có thể dùng phương pháp này một cách tập thể có nghĩa nhiều người cùng phân tích một loại tài liệu mà vẫn có thể đi đến kết luận khách quan không thiên lệch.

2.1.1.2. Phân tích khung cảnh tài liệu

Người khảo cứu khi nghiên cứu tài liệu phải đặt tài liệu vào trong khung cảnh xuất xứ của nó để xem nội dung tài liệu có xác thực không. Xuất xứ của tài liệu không những bao gồm những tài liệu liên hệ với tài liệu đang khảo cứu, mà còn gồm cả những trường hợp lịch sử bao quanh việc viết ra tài liệu đó, kể cả con người tác giả, hoàn cảnh xã hội và thời đại. Xuất xứ này rất quan trọng để biết giá trị của các kết quả nghiên cứu và để hiểu ý nghĩa tài liệu.

2.1.2. Những vấn đề quan trọng của phương pháp cổ điển

Trong các lĩnh vực khoa học chúng ta thường gặp hai loại tài liệu quan trọng đó là tài liệu gốc và tài liệu thuộc loại nghiên cứu thông kê.

2.1.2.1. Đối với các tài liệu gốc

Các tài liệu gốc thường chia ra làm hai loại:

Những tài liệu ghi chú về các sự kiện, thí dụ như các bài báo tường trình các biến cố, các cuốn hồi ký ghi chú về vấn đề xã hội.

Những tài liệu là một bản tuyên ngôn, một bài diễn văn, bản văn cương lĩnh hay điều lệ của một

tổ chức nào đó... Trong y học là các văn bản trình bày cách phân chia loại bệnh, phân độ của các Tổ chức, của các Hội...

Để phân tích loại tài liệu thứ nhất, người ta phân tích đặc tính của tài liệu tức là để ý về hai phương diện:

- Tính đích thực của tài liệu (nguyên bản hay sao lục, thật hay giả).

- Tính chân thực của tài liệu (tài liệu tường trình đúng hay sai lạc các sự kiện). Vấn đề này tùy thuộc vào tác giả có thành thực hay có biết tận nơi tận chốn các sự kiện hay không. Để kiểm soát điều này nên dùng nhiều tài liệu của nhiều người để phối kiểm lẫn nhau.

2.1.2.2. Đối với các tài liệu thống kê của các công trình nghiên cứu khoa học

Thường có hai loại tài liệu thống kê trong khoa học và xã hội. Tài liệu thống kê về các sự vật đếm được thì rõ ràng, chính xác như thống kê về dân số, các trị số về chiều cao, cân nặng ... còn gọi là thống kê về biến định lượng. Loại tài liệu thống kê với biến định tính hoặc chuyển biến định tính thành biến định lượng bằng cách biểu thị các khuynh hướng thái độ thành các con số. Vì có hai loại như vậy nên những phương pháp toán học chính xác phải được áp dụng một cách dè dặt; thường chỉ áp dụng cho những trường hợp có tính chính xác.

Cách phân tích tài liệu thống kê hy vọng sẽ được bàn kỹ ở một bài báo sau, nhưng ở đây chúng tôi nêu ra vài điểm tổng quát về việc sử dụng thống kê.

- Thoạt đầu nhìn vào các bảng thống kê hiện hữu mà không thấy giải đáp, thì ta phải tự đặt câu hỏi để phối kiểm tra các giả thuyết theo một lối khác nhờ vào những bảng thống kê hiện có.

- Trong khi sử dụng thống kê, cần thiết nhất phải biết rõ ràng rằng, định nghĩa trong giả thuyết của chúng ta phải phù hợp với định nghĩa thống kê sẽ áp dụng.

- Phải biết rõ bảng thống kê được thu thập theo phương pháp nào (kiểm kê đầy đủ hay căn cứ trên mẫu, căn cứ trên lời khai của đối tượng hay sự điều tra của nhân viên thống kê), và việc thu thập đó có chính xác và đáng tin cậy không?

- Phải luôn luôn cảnh giác đừng dùng các con

số khi có các đối tượng không thuần nhất.

2.1.3. Cách ghi chú các dữ kiện

Khi đọc xong một tài liệu thì nên bắt đầu việc ghi chú ngay, vì lúc đó chúng ta còn nhớ các điểm chính cần phải ghi lại là những điểm nào.

Mỗi một đơn vị ý tưởng hay dữ kiện, nên ghi trên một phiếu riêng khổ nhỏ và ghi một mặt (để tiện sắp xếp hoặc thêm bớt). Nên ghi tiêu đề cho mỗi phiếu. Dữ kiện nên được diễn tả rất ngắn gọn bằng lối văn riêng của người nghiên. Nên ghi cả xuất xứ của điều ghi trên phiếu.

Sau khi ghi xong một phiếu thì nên xếp loại ngay vào chỗ thích hợp trong hồ sơ. Hồ sơ phải được xếp trật tự theo một dàn bài hợp lý (xếp phiếu ngay như vậy rất tiện lợi để tránh sự trùng lặp). Nên làm ngay bảng mục lục tham khảo cho các phiếu đã ghi.

2.2. Phương pháp phân tích ngôn ngữ học định lượng

Đây là loại phân tích có tính cách thống kê để tìm hiểu văn thể của một tài liệu bằng cách đếm, phân loại và phân tích các kết quả nghiên cứu, các từ, các ngữ để tìm kiếm những dữ kiện phục vụ cho việc đối chiếu so sánh kết quả nghiên cứu. Việc này có thể theo hai cách:

- Cách thứ nhất: So sánh những từ ngữ tác giả dùng với từ ngữ thông dụng, những từ ngữ thường dùng trong thời đại tác giả. Sự sử dụng nhiều ít một số từ ngữ nào đó trong văn thể của tác giả có thể cho biết quan điểm của tác giả về vấn đề chúng ta đang quan tâm và qua đó có thể biết được thời điểm tạo ra văn bản mặc dù ngày viết và ngày công bố khác nhau.

- Cách thứ hai của ngôn ngữ học định lượng là chỉ phân tích tài liệu mà không so sánh với ngôn ngữ bên ngoài, nghĩa là làm một bảng mục lục định lượng các kết quả nghiên cứu và các nhận xét của các tác giả. Cách này có thể ích lợi trong việc tìm hiểu quan điểm về một vấn đề nào đó của các tác giả.

2.3. Phương pháp phân tích nội dung

Đây là phương pháp được sử dụng nhiều nhất. Với phương pháp này ta không phân tích văn thể, từ ngữ mà phân tích chủ đề, ý niệm và cách diễn đạt.

2.3.1. Ích lợi của phương pháp phân tích nội dung

Phương pháp này dùng để phân tích các tài liệu viết hoặc để phân tích các buổi truyền thanh, các cuộc phỏng vấn hoặc có thể dùng để phân tích cả các hình ảnh (y học)... Nghĩa là phân tích tất cả các hình thức truyền tải thông tin trong xã hội.

2.3.2. Các kỹ thuật của phương pháp phân tích nội dung

- Phân tích căn cứ vào văn phạm: kỹ thuật này thường được sử dụng trong lĩnh vực ngôn ngữ học.

- Phân tích không căn cứ vào văn phạm: kỹ thuật này thường được sử dụng trong nhiều lĩnh vực khoa học trong đó có y học. Đơn vị là toàn thể tài liệu, thí dụ: toàn thể bài báo, toàn thể cuốn sách... Đây là phương pháp đơn giản và nhanh chóng giúp ta sơ lược nắm được nội dung và chủ đề chính của tờ báo. Đơn vị phân tích có thể là các triệu chứng lâm sàng hoặc cận lâm sàng cần khảo cứu (trong lĩnh vực y học). Có thể dùng đơn vị phân tích nhỏ hơn để tìm ra những khía cạnh hay những đặc tính của vấn đề cần nghiên cứu.

2.3.3. Thực hiện phương pháp phân tích nội dung

Công việc đầu tiên là phải chọn tài liệu để phân tích. Vì không thể sử dụng hết tất cả các tài liệu vốn có rất nhiều, cho nên phải chọn một số tài liệu mẫu.

Khi sử dụng phương pháp này ta cần để ý tới một số những đề mục và loại mục. Những đề mục và loại mục này sẽ được phân tích và diễn đạt trong các tài liệu.

Sau khi phân tích ta nên sắp xếp thành các cột đề mục và có thể số hóa, như vậy bản tài liệu sẽ biến thành những cột biểu thị bằng những con số, điều này sẽ rất thuận lợi cho việc sử dụng các phương pháp toán học thống kê sau này.

Phương pháp phân tích nội dung được đặt ra cho phần tổng quan của một đề tài, khi chúng ta thiết lập một hệ các đề mục trước, sau đó là công việc đào bới tài liệu để xếp các đơn vị phân tích theo các loại mục đó. Do vậy, việc xác định các đề mục quyết định phần lớn kết quả cuộc phân tích và góp phần tiết kiệm thời gian để sớm hoàn thành

công trình nghiên cứu.

2.3.4. Đánh giá các đề mục

- Các đề mục quan trọng của đề tài: Đây là các vấn đề sẽ được đề cập tới trong tài liệu phân tích, phần lớn khi phân tích nội dung sẽ bắt gặp các vấn đề cốt lõi liên quan với các mục tiêu của đề tài.

- Các đề mục liên quan với đề tài: Các loại mục có tính cách phán đoán thường dựa vào lập trường của tác giả hoặc dựa trên lập trường của những người nổi tiếng. Đó là các vấn đề được bàn luận trong tài liệu liên quan với đề tài, lập trường và quan điểm của tác giả đối với vấn đề chúng ta đang quan tâm. Có thể chia lập trường này thành nhiều mức độ: thí dụ như hoàn toàn ủng hộ, ủng hộ một phần lớn, trung lập hay không đồng ý. Các mức độ giá trị như xấu hay tốt, lợi hay hại, khỏe mạnh hay bệnh.

- Các loại mục liên quan cá nhân

(+) Tính cá nhân: phái, tuổi, quê quán, giai cấp, trình độ giáo dục, nghề nghiệp, địa vị xã hội và mức sống, tôn giáo, chủng tộc, đặc điểm về hình dáng, thói quen, sở thích.

(+) Tạo ảnh hưởng của vấn đề nghiên cứu: Vấn đề của người nổi tiếng để thuyết phục người đọc hơn, những vấn đề ngược lại với quan điểm của những người nổi tiếng và chứng minh được sẽ làm nổi bật đề tài.

- Những loại mục liên quan đến nguồn gốc và mục tiêu các tài liệu đang phân tích.

(+) Về nguồn gốc: Thông tin của các tạp chí nào, nơi xuất bản, các trang web khoa học...

(+) Đối tượng của tài liệu: Tài liệu dành cho cộng đồng hay cho chuyên ngành.

2.3.5. Thiết lập những đề mục và kiểm soát những đề mục

2.3.5.1. Sự thiết lập các loại mục

Việc thiết lập hệ thống các loại đề mục phải phù hợp với việc nghiên cứu. Có thể phân ra hai loại:

Những loại mục tổng quát

Những loại mục đặt biệt

- Những loại mục tổng quát có thể áp dụng trong đa số đề tài nghiên cứu. Thí dụ: giai cấp, nghề nghiệp, tuổi tác, phái nam hay nữ

- Các loại mục chuyên biệt khi muốn thiết lập

thường phải qua ba giai đoạn:

+ Giai đoạn 1: Xác định các giả thuyết định hướng để thực hiện đề tài. Cần phải xét đại cương một số tài liệu, văn kiện để gợi ý cho mình nhìn thấy những tương quan và nhờ đó đặt ra những giả thuyết. Đây là giai đoạn khởi đầu để chúng ta đi tìm kiếm ý tưởng nghiên cứu và đặt tên cho đề tài nghiên cứu.

+ Giai đoạn 2: Sau khi có giả thuyết, phải diễn đạt giả thuyết đó thành những loại mục phân tích để phù hợp với việc thiết lập hệ thống các loại đề mục. Đây chính là giai đoạn chúng ta xây dựng một đề cương (sơ lược) nghiên cứu.

+ Giai đoạn 3: Phải xác định một cách chính xác các loại mục, tức là phải định nghĩa, giải thích rõ ràng để nhóm nghiên cứu hiểu rõ các loại mục và cùng làm công việc sắp xếp dữ kiện một cách thống nhất. Giai đoạn 3 chính là giai đoạn chúng ta viết đề cương chi tiết cho việc nghiên cứu.

Việc định nghĩa chi tiết và chính xác các loại mục được xem là xong khi đã phân tích một số các tài liệu mẫu và chỉnh sửa một số đề mục cho phù hợp. Căn cứ vào kết quả đã thu lượm được có thể phải loại bỏ một số loại mục.

2.3.5.2. Sự kiểm soát các loại mục

Các loại mục phải được phối kiểm lại về phương diện trung thực và giá trị khách quan.

- Tính trung thực: Để kiểm soát sự trung thực, có thể giao cho nhiều người phân tích một số tài liệu rồi đối chiếu kết quả xem có giống nhau không, hoặc giao cho cùng một người một số tài liệu vào những lúc khác nhau.

- Giá trị các loại mục: Trung thực là một chuyện, nhưng giá trị khách quan có đúng với thực tế không lại là chuyện khác. Muốn xác định giá trị phải có một tiêu chuẩn so sánh mà tiêu chuẩn này phải được xác định một cách độc lập.

Tuy nhiên, trong nhiều trường hợp, các loại mục chỉ được định nghĩa với những tiêu chuẩn của mẫu đang nghiên cứu mà thôi, cho nên việc phối kiểm giá trị không phải là dễ thực hiện.

3. KẾT LUẬN

Trong nghiên cứu khoa học việc tìm kiếm và xử lý tài liệu cũng quan trọng như việc thu thập

và xử lý số liệu. Nhưng thực tế, người ta thường đề cập đến vấn đề xử lý số liệu và ít quan tâm đến vấn đề xử lý tài liệu. Mặc dù, nếu xử lý tài liệu tốt không những sẽ giúp chúng ta tiết kiệm thời gian, mà còn giúp chúng ta nắm bắt chính xác nội dung của tài liệu. Qua đó, góp

phần thành công của một công trình nghiên cứu. Trên đây là những phương pháp xử lý tài liệu được đúc kết trong quá trình làm nghiên cứu khoa học, rất mong được chia sẻ với độc giả. Tuy còn nhiều chỗ thiếu sót và chưa đầy đủ rất mong được sự góp ý của độc giả.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Berland G. K., Elliott M. N., Morales L.S. et al. "Health information on the Internet accessibility, quality, and readability in English and Spanish". JAMA 2001 May 23-30; 285 (20) 2612-2621.
2. Boudia D., Nadji F. "Guide de gestion des références bibliographiques : rédaction et citation". France, Septembre 2004.
3. Branger B. "Présentation et communication des données : comment faire un tableau ou un graphe". France, 2009, p25.
4. ENSSIB. "Ressources électroniques pour les étudiants, la recherche et l'enseignement". 2009, 5° Ed.
5. HAS (Haute autorité de santé). "La recherche d'informations médicales sur internet". 2007, p1-10.
6. Ministère de la santé, de la jeunesse, des sports et de la vie associative française. "Document d'orientation de la recherche biomédicale et en santé" - Comité ministériel d'orientation de la recherche. Janvier 2009.
7. Salma S., Christine V. "Présentation et visualisation des documents médicaux - Le dossier médical numérique". France, 2009, Vol.12, p37-58.
8. Salmi R. "Lecture critique et rédaction médicale scientifique : comment lire, rédiger et publier une étude clinique ou épidémiologique". Amsterdam : Elsevier : 1998 - 2175.